

Araştırma makalesi / Research article

Hemşirelik Öğrencilerinde Ahlaki Olgunluk ve Etik Duyarlılığın Değerlendirilmesi

Evaluation of Moral Maturity and Ethical Sensitivity in Nursing Students

Emine Bayrak Aykan¹ , Bema Eren Fidancı² , Dilek Yıldız³ 

¹Uzm. Hem. Doktora Öğrencisi Emine Bayrak Aykan
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi/
Ankara
ORCID Numarası: <https://orcid.org/0000-0002-3167-5591>

²Doç. Dr. Bema Eren Fidancı
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Hemşirelik Fakültesi/Ankara
ORCID Numarası: <https://orcid.org/0000-0003-0157-6100>

³Doç. Dr. Dilek Yıldız
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Hemşirelik Fakültesi/Ankara
ORCID Numarası: <https://orcid.org/0000-0001-8757-4493>

Sorumlu yazar / Corresponding author: Emine Bayrak Aykan
Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi/Ankara
E-mail: eminebayrak2012@gmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt: 08.02.2019
Kabul tarihi / Date of acceptance: 23.07.2019

Atf / Citation: Bayrak-Aykan E, Eren-Fidancı B, Yıldız D. (2019).
Hemşirelik öğrencilerinde ahlaki olgunluk ve etik duyarlılığın değerlendirilmesi. *SBÜ Hemşirelik Dergisi* 1(2), 84-91.

ÖZ

Giriş: Hızla gelişen sağlık bakımı, bazı etik problemleri beraberinde getirmektedir. İnsanları iyileştirme amacı doğrultusunda çalışan hemşireler, bu problemleri etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk çerçevesinde ele almalıdır. Sağlık hizmetleri, insani değerlerin fazlasıyla ön planda olduğu bir alandır. Bu alanda çalışacak bireylerin ahlaki açıdan olgunluğu ve etik duyarlılığı hastalar, hasta yakınları ve diğer sağlık çalışanları için istenilen bir özellik olup, profesyonel davranışları açısından vazgeçilmezdir.

Amaç: Bu çalışma bir hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin ahlaki olgunluk, etik duyarlılık düzeylerini ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Yöntem: Çalışma araştırmaya katılmayı kabul eden ve lisans programında öğrenimine devam eden 386 hemşirelik öğrencisi ile yapılmıştır. Çalışmada veriler, demografik veri formu, ahlaki olgunluk ve etik duyarlılık ölçekleri kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; yüzdeler dağılımı, ortalama, Kolmogorov Smirnov, ANOVA, Bonferroni, Kruskal Wallis, Mann-Whitney U ve t testleri kullanılmıştır. Araştırmada $p < 0,05$ düzeyi istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Bulgular: Öğrencilerin Etik Duyarlılık ve Ahlaki Olgunluk Ölçek puan ortalaması sırasıyla $145,82 \pm 15,00$ (min:98-maks:190), $286,73 \pm 29,61$ 'dir (min:180-maks: 330). Öğrencilerin ölçek puanları sınıf, yaş ve etik dersi alma durumundan etkilenmiş olup, birinci sınıftaki, 18-20 yaş aralığındaki ve etik dersi almış öğrencilerin etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Çalışma bulguları doğrultusunda öğrencilerin etik duyarlılıkları ve ahlaki olgunluklarını etik dersi alma durumunun etkilediği görülmekte olup, birinci sınıfta verilen etik dersinin diğer sınıflarda da tekrarlanmasının yararlı olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki olgunluk; etik duyarlılık; hemşirelik öğrencisi.

ABSTRACT

Introduction: Rapidly developing health care brings along some ethical problems. Nurses working for improving health should address the problems based on ethical sensitivity and moral maturity. Health care is an area where human values are more in the forefront. Moral maturity and ethical sensitivity are desirable characteristics for patients, relatives and other health professionals, and is indispensable for professional behaviors.

Aim: This study was carried out as a descriptive study in order to determine the moral maturity, ethical sensitivity levels and factors affecting nursing students.

Methods: The study was conducted with 386 undergraduate nursing students who accepted to participate. Data were collected using demographic data collection form, moral maturity and ethical sensitivity scales. Data analyzed using percentage, mean, Kolmogorov Smirnov, ANOVA, Bonferroni, Kruskal Wallis, Mann-Whitney U and t test were used. $P < 0,05$ level was considered statistically significant.

Results: The mean score of the students' Ethical Sensitivity and Moral Maturity Scale was $145,82 \pm 15,00$ (min: 98-max: 190) and $286,73 \pm 29,61$ (min: 180-max: 330), respectively. The scale scores of the students were influenced by the class, age and ethics course, and it was found that the students who took the ethics course in the first year, 18-20 age group had high levels of sensitivity and moral maturity.

Conclusion: The study showed that the ethical sensitivity and moral maturity of the students are affected by the ethics course. It is concluded that the repetition of the ethics course in the first year in other classes will be beneficial.

Keywords: Moral maturity; ethical sensitivity; nursing student.

Giriş

Bilim ve teknolojiadaki gelişmelerin etkisiyle gerçekleşen toplumsal değişim bir takım etik sorunlara neden olmaktadır. İnsanları iyileştirme amacı doğrultusunda çalışan hemşireler, bu sorunları etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk çerçevesinde ele almalıdır. Etkin ve onaylanabilir bir bakım için etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk kavramları hemşirelik mesleğinde birlikte düşünülen iki kavramdır (İpek Çoban ve Türer, 2014; Köktürk Dalcalı ve Şendir, 2016; Kahrıman ve Yeşilçiçek Çalık, 2017). Ahlaki olgunluk, duygu ve düşünce gibi ahlaki nitelikler bakımından yetkin olmayı ifade eder. Bu niteliklere sahip birey, kanun ve kuralları tanıyan, empati kurabilen, güvenilir, adil ve oto kontrol sahibi bir bireydir (Çekin, 2013). Etik duyarlılık ise etik bir ikilem veya ahlaki bir sorunun farkındalığı ile başlayan niteliktir. Etik sorunu ayırt edebilme yeteneği olarak da tanımlanabilir. Bireylerin saptadıkları durumu yorumlamalarını ve bu sorunu çözmek için gerçek eylem hakkında karar vermelerini içerir (Yılmaz Sahin, Iyigün & Acikel, 2015; Köktürk Dalcalı ve Şendir, 2016). Ahlaki olgunluk ve etik duyarlılık kavramları, mesleki yeterlilik, nitelikli eğitim ve mesleki etik kodlara uygun davranma gibi unsurlardan etkilenmektedir (Baskan, 2001; Köktürk Dalcalı ve Şendir, 2016).

Hemşirelik mesleğinde etik ve ahlaki boyutlar, etik ve değerler eğitimleri ile sağlanabilir (Akbaş, Tuncer ve Kadioğlu, 2014). Hemşirelik programlarında etik eğitimini teşvik etme çabaları, mesleğe yeni başlamış hemşireleri uygulamalarında ve karar verme süreçlerinde etik olarak yetkin olmaya hazırlamak için yoğunlaştırılmıştır. Bu eğitim çeşitliliği yaklaşımlarına rağmen, hemşirelerin etik problemleri çok yönlü inceleme yeteneğine sahip olmaları, aldıkları kararlar için bir kanıt sunmaları, hastaların çıkarlarını bağımsız olarak ele almaları ayrıca profesyonel bir ekip üyesi olarak çalışmaları gerektiği konusunda geniş bir fikir birliği mevcuttur. Etik yargılarda bulunma yeteneği eğitim sırasında gelişir (Gorgulu & Dinc, 2007; Ujvarine, 2008; Park, Kim & Kim, 2009; Park et al., 2012). Bireysel klinik uygulama deneyimleri, bireyin profesyonel davranışında etik duyarlılığı arttırmada büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bilişsel düzeyde verilen eğitimin klinik ortama bu şekilde yansıtılabileceği genel bir algıdır (Gocmen Baykara, Guler Demir & Yaman, 2015).

Etik ikilem içinde karşılaşılan bireyin etik ikilemi fark etmesi ve çözümlenmesi için gerekli olan özelliklerden bir tanesi de ahlaki olgunluk düzeyidir. "Ahlaki olgunluk, kişinin ahlaki davranışının ortaya çıkış sürecinde rol oynayan akli, duygusal ve davranışa dönük becerileri bir bütünlük içerisinde geliştirerek, benimsenen ahlak anlayışına en üst düzeyde uygun tavır geliştireceği bir yetkinleşme sürecidir." (Tekin, 2017). Hemşirelik bakımı, ahlaki gelişimle şekillenir ve bu gelişim profesyonel hemşirelerin ahlaki davranış etik muhakeme ve karar verme yeterliliğini geliştirmesi için esastır. Ancak literatürde hemşirelerin karşılaştıkları etik ikilemleri çözümlenmede ahlaki olgunluk düzeyinin nasıl bir etkisi olduğunu gösteren bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin ahlaki olgunluk, etik duyarlılık düzeylerini ve etkileyen faktörleri (sosyodemografik özellikler, etik ve değerler ile ilgili ders/ eğitim alma durumu) belirlemektir.

Araştırma Soruları

Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir:

1. Hemşirelik öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve etik duyarlılık düzeyleri nasıldır?
2. Hemşirelik öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve etik duyarlılık düzeylerini etkileyen faktörler nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Tasarımı

Araştırma tanımlayıcı olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini bir üniversitenin hemşirelik yüksek okulunda eğitim-öğretim gören 418 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada örnekleme seçimi yapılmamış olup, 386 öğrenci (%92,34) gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul etmeyen 32 öğrenci örnekleme dahil edilmemiştir. Araştırmaya alınma kriterleri; hemşirelik yüksek okulunda eğitim öğretim gören öğrenci olmak ve çalışmaya katılmayı kabul etmek olarak belirlenmiştir. Eksik doldurulan anketler analize dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler Demografik Veri Toplama Formu, Ahlaki Olgunluk Ölçeği (Şengun ve Kaya, 2007) ve Etik Duyarlılık Ölçeği (Yılmaz Sahin et al., 2015) kullanılarak toplanmıştır. Demografik veri formu, sosyo-demografik özellik ve eğitime ilişkin özellikleri içeren toplam yedi sorudan oluşmaktadır.

Etik Duyarlılık Ölçeği bir psikiyatri kliniğinde çalışan hemşirelerin etik duyarlılığını ölçmek için Lutzen et al. (2010) (Cronbach alfa 0,91) tarafından geliştirilmiş, daha sonra Comrie (2012) (Cronbach alfa 0,64) tarafından modifiye edilerek öğrenci hemşirelerinin etik duyarlılığını ölçmede kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenirliliği Yılmaz Şahin tarafından 2015 yılında hemşirelik öğrencileri ile yapılmıştır (Cronbach alfa 0,73) (Yılmaz Sahin et al., 2015). Ölçek kullanımı için Yılmaz Şahin'den izin alınmıştır. Ölçek 30 madde ve altı altı boyuttan (kişiler arası oryantasyon, modifiye özerklik, yardımseverlik, etik anlam oluşturma, etik ikilem deneyimlemek ve uzman bilgisi) oluşmaktadır. **Kişiler arası oryantasyon**, güven temelinde hasta ile ilişki kurmak ve hastanın ihtiyaçlarını karşılama yönünde destekleme yolları bulmak; **modifiye özerklik**, hastanın özerklik ilkesini tanımak ve hastanın veya diğerlerinin fiziksel ve psikolojik korunmasını gerektiren durumlarda kendi kararlarını vermesini sağlamak ya da hastanın özerkliğini sınırlandırmak; **yardımseverlik**, hastanın lehine hareket etmek, iyi işler yapmak; **etik anlam oluşturma**, hastanın kendi kararlarını bile sınırlayabilen anlamları yansıtan ve yorumlayan bir süreç; **etik ikilem deneyimlemek**, etik bir ikilem varlığını tanımak, duyguları ve sezgileri tanımlamak, etik sorunun bilişsel algısını tanıyarak gereksinimleri belirlemek ve **uzman bilgisi**, hasta bakım problemlerini çözmek için uzmana danışmaktır (Lutzen et al., 2010; Comrie, 2012; Yılmaz Sahin et al., 2015). Ölçek yedi puanlı likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki ifadeler 1 puan (tamamen katılmıyorum) ve 7 puan (tamamen katılıyorum) arasında değerlendirilmektedir. Ölçekten alınacak en yüksek puan 210, en düşük puan 30'dur. Ölçekte puanın yüksek olması etik

açından yüksek duyarlılığı, puanın düşük olması ise etik açıdan düşük duyarlılığı göstermektedir. Ölçek puan ortalaması, 7-5,9 (Toplam: 177-210) çok önemli, 5,8-5 (Toplam: 150-176) önemli, 4,9-3,1 (Toplam:93-149) nötr, 3,1 (Toplam: 93)'in altında ise önemsiz olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Cronbach Alfa değeri 0,79 olarak hesaplanmıştır.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği; Şengün ve Kaya (2007) (Cronbach alfa 0,93) tarafından geliştirilmiştir. Türkiye’de ölçeğin geçerlilik güvenilirlik çalışmasını gerçekleştiren Şengün’den izin alınmıştır. Ölçeği oluşturan 66 maddenin 52 maddesi *olumlu ifadeleri*, 14 maddesi *olumsuz ifadeleri içermektedir*. Olumlu ifadeleri içeren maddeler “evet, her zaman” seçeneğine 5 puan, “çoğu zaman” seçeneğine 4 puan, “ara sıra” seçeneğine 3 puan, “çok nadir” seçeneğine 2 puan, “hayır, hiçbir zaman” seçeneğine ise 1 puan verilerek puanlanmaktadır. Olumsuz ifadeleri içeren maddelerde ise ters puanlama yapılmaktadır. Ahlaki Olgunluk Ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 66, en yüksek puan ise 330’dur. Yüksek puan yüksek ahlaki olgunluk düzeyinin; düşük puan ise düşük ahlaki olgunluk düzeyinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmadaki Cronbach alfa değeri 0,90 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma için hemşirelik yüksek okulundan ve üniversite etik kurulundan araştırma izni alınmıştır (Karar no: 50687469-1491-101-16/1648-209). Öğrencilere araştırma hakkında açıklama yapılmış, çalışmaya katılmayı kabul edenlerden söz-

lü onam alınmıştır. Öğrencilere veri toplama formu ve ölçekler dağıtılarak formlar hakkında açıklama yapılmıştır. Formların doldurulması yaklaşık 25 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde SPSS for Windows 21.0 (SPCC Inc., Chicago, IL, USA) kullanıldı. Verilerin tanımlanmasında sayı, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri kullanıldı. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirildi. Çok grup karşılaştırmalarında normal dağılıma uyan değişkenler için ANOVA, post hoc test olarak Bonferroni testi, normal dağılıma uymayan değişkenler için Kruskal Wallis testi ve post hoc test olarak Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U testi kullanıldı. İki grup karşılaştırmalarında t-testi veya Mann Whitney U testi kullanıldı. P<0,05 düzeyi istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

Bulgular

Araştırmaya hemşirelik yüksek okulunda eğitim-öğretim gören ve çalışmaya katılmayı kabul eden 386 hemşirelik öğrencisi alınmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 20,22 ± 1,14 yıl (min:18-maks: 23) olup %97,2’si kadındır. Öğrencilerin %34,4’i birinci sınıf, %30,3’ü ikinci sınıf, %19,2’si üçüncü sınıf, %16,1’i ise dördüncü sınıftadır. Örneklem grubunda etik ile ilgili ders aldığını bildiren öğrenci oranı %69,7, değerler ile ilgili eğitim aldığını bildiren öğrenci oranı %66,3’tür (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyo-Demografik Özellikler (N=386)

Yaş (ort±ss)	20,22±1,14 (min:18-maks:23)	
Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	375	97,2
Erkek	11	2,8
Sınıf		
1. sınıf	133	34,4
2.sınıf	117	30,3
3.sınıf	74	19,2
4. sınıf	62	16,1
Aile tipi		
Çekirdek aile	346	89,6
Geniş aile	32	8,3
Parçalanmış aile	8	2,1
Gelir durumu		
Gelir giderden yüksek	63	16,3
Gelir gidere eşit	289	74,9
Gelir giderden düşük	34	8,8
Etik ile ilgili ders alma durumu		
Evet	269	69,7
Hayır	117	30,3
Değerler ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu		
Evet	256	66,3
Hayır	130	33,7

Tablo 2. Etik Duyarlılık Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puan Ortalamaları (N=386)

Etik Duyarlılık Ölçeği Düzeyi	n	%
Çok önemli	12	3,1
Önemli	145	37,6
Nötr	229	59,3
Önemsiz	-	-
Toplam	386	100
Etik Duyarlılık Ölçeği (ort±ss)	145,82 ± 15,00 (min:98-maks:190)	
Ahlaki Olgunluk Ölçeği (ort±ss)	286,73 ± 29,61 (min:180-maks:330)	

Tablo 3. Etik Duyarlılık Ölçeği Alt Grupları (N=386)

Etik Duyarlılık Kategorileri	Ort±SS	Min-Maks
Kişilerarası oryantasyon	5,90 ± 0,65	3,75-7,00
Uzman bilgisine başvurma	5,05 ± 0,93	1,67-7,00
Etik ikilem deneyimlemek	3,53 ± 1,10	1,00-6,67
Yardımseverlik	4,76 ± 0,65	2,50-6,50
Etik anlam oluşturma	4,30 ± 0,68	2,67-6,50
Modifiye özerklik	4,96 ± 0,73	1,60-6,80

Öğrencilerin %59,3'ünde Etik Duyarlılık Ölçeği puan düzeyi nötr olarak saptanmıştır. Ölçeğin ortalama puanı 145,82 ± 15,00 (min: 98-maks: 190) olup nötr puan aralığında yer almaktadır. Katılımcıların Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalaması 286,73 ± 29,61'dir (min: 180-maks: 330) (Tablo 2).

Etik Duyarlılık Ölçeği alt boyutlarında öğrencilerin elde ettikleri puanlar kişilerarası oryantasyon açısından çok önemli (5,90 ± 0,65), uzman bilgisine başvurma açısından önemli (5,05 ± 0,93), etik ikilem deneyimlemek (3,53 ± 1,10), etik anlam oluşturma (4,30 ± 0,68), modifiye özerklik ve yardımseverlik açısından nötr bulunmuştur (4,96 ± 0,73) (Tablo 3).

Etik Duyarlılık Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puan ortalamaları arasında yaş gruplarına (sırasıyla t=2,482; p=0,014, z=13055,50; p<0,001) ve sınıflara göre yapılan karşılaştırmalarda (sırasıyla $\chi^2=15,998$; p<0,001, $\chi^2=23,099$; p<0,001) istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (p<0,05). Cinsiyet, aile tipi, gelir durumu ve değerler ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu değişkenleri açısından ise Etik Duyarlılık Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (p>0,05). Birinci sınıf, 18-20 yaş aralığında, etik dersi alan öğrencilerin etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk düzeyleri yüksek bulunmuştur (Tablo 4).

Yaş grupları arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt grupları kişilerarası oryantasyon (z=4,728; p<0,001), etik ikilem deneyimlemek (z=-3,327; p=0,001), modifiye özerklik (z=-3,645; p<0,001) ve uzman bilgiye ulaşma (z=-4,472; p<0,001) açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (p<0,05). Ölçek alt gruplarından kişilerarası oryantasyon 18-20 yaş grubu katılımcılar için etik açıdan çok önemli, 21-23 yaş arası katılımcılar için etik açıdan önemlidir. Ölçek alt gruplarından etik

ikilem deneyimlemek, yardımseverlik ve etik anlam oluşturma her iki yaş grubu (18-20, 21-23) için etik açıdan nötr olduğu bulunmuştur.

Cinsiyetler arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından Etik Anlam Oluşturma Ölçek alt grubu açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (p<0,05). Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon kadın katılımcılar için etik açıdan çok önemlidir. Ölçek alt gruplarından etik ikilem deneyimlemek erkek katılımcılar için etik açıdan önemsiz bulunmuştur.

Sınıflar arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon (28,038 p<0,001), etik ikilem deneyimlemek (27,350; p<0,001), yardımseverlik modifiye özerklik (18,791; p<0,001) ve uzman bilgiye ulaşma (24,447; p<0,001) açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır (p<0,05). Kişilerarası oryantasyon açısından fark 1-3, 1-4, 2-3 ve 2-4. sınıflar arasındaki karşılaştırmalardan kaynaklanmakta, etik ikilem deneyimlemek açısından fark 1-3, 2-3 ve 2-4. sınıflar arasındaki karşılaştırmalardan kaynaklanmakta, yardımseverlik açısından fark 1-2, 2-4, ve 3-4. sınıflar arasında karşılaştırmalardan kaynaklanmakta, modifiye özerklik açısından fark 1-4 ve 2-4. sınıflar arasında karşılaştırmalardan kaynaklanmakta, uzman bilgisine ulaşma açısından fark 1-3 ve 1-4. sınıflar arasındaki karşılaştırmalardan kaynaklanmaktadır. Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon birinci ve ikinci sınıf öğrencilerde etik açıdan çok önemli, yardımseverlik dört sınıf için de etik açıdan nötrdür (Tablo 5).

Aile tipleri arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt grupları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (p>0,05). Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon

Tablo 4. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması (N=386)

Özellikler	n	Etik Duyarlılık Ölçeği		Ahlaki Olgunluk Ölçeği	
		Ortalama	SS	Ortalama	SS
Yaş (yıl)					
18-20 yaş	246	147,36	13,02	292,03	24,83
21-23 yaş	140	143,12	17,68	277,43	34,71
		t=2,482; p=0,014*		z=13055,50; p<0,001**	
Cinsiyet					
Kadın	375	145,81	14,99	286,69	29,81
Erkek	11	146,18	15,91	288,27	22,65
		t=-0,080; p=0,937		z=1994,00; p=0,851	
Sınıf					
1.sınıf	133	147,39	12,03	294,14	21,11
2.sınıf	117	147,51	14,10	290,70	27,74
3.sınıf	74	145,45	16,03	283,89	16,03
4.sınıf	62	139,72	19,29	266,77	41,52
		x ² =15,998; p<0,001 ^{c,e**}		x ² =23,099; p<0,001 ^{b,c,e**}	
Aile tipi					
Çekirdek aile	346	145,80	15,11	286,83	29,49
Geniş aile	32	145,25	13,27	287,06	29,06
Parçalanmış aile	8	148,87	18,22	281,25	39,81
		F=0,188; p=0,829		x ² =0,068; p=0,967	
Gelir durumu					
Gelir gıderden yüksek	63	145,53	13,87	293,68	20,33
Gelir gıdere eşit	289	145,33	15,31	285,90	30,62
Gelir gıderden düşük	34	150,55	13,86	280,94	33,71
		F=1,868; p=0,156		x ² =3,183; p=0,204	
Etik ile ilgili ders alma durumu					
Evet	269	145,12	15,83	284,33	31,15
Hayır	117	147,43	12,80	292,27	24,97
		t=-1,512; p=0,132		z=13659,50; p=0,039*	
Değerler ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu					
Evet	256	144,99	16,20	284,94	31,09
Hayır	130	147,46	12,17	290,27	26,21
		t=-1,675; p=0,095		z=15263,00; p=0,184	

*p<0,05, **p<0,001

t = t-testi, z= Mann-Whitney U testi, F= One way Anova testi, X² = Kruskal Wallis testi^b1. ve 3. Sınıf karşılaştırması, ^c1. ve 4. Sınıf karşılaştırması, ^e2. ve 4. Sınıf karşılaştırması.

Tablo 5. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Etik Duyarlılık Ölçek Alt Gruplarının Karşılaştırılması (N=386)

Özellikler	Kişilerarası oryantasyon	Etik ikilem deneyimlemek	Yardımsızlık	Etik anlam oluşturma	Modifiye özelliklik	Uzman bilgisine başvurma
	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS
Yaş						
18-20	6,02±0,58	3,38±1,07	4,79±0,62	4,30±0,63	5,07±0,67	5,22±0,89
21-23	5,70±0,71	3,80±1,10	4,70±0,71	4,29±0,76	4,78±0,80	4,76±0,92
	z=-4,728 p<0,001***	z=-3,327 p=0,001**	t=1,295 p=0,196	z=-0,595 p=0,552	z=-3,645 p<0,001***	z=-4,472 p<0,001***
Cinsiyet						
Kadın	5,90±0,64	3,55±1,10	4,76±0,65	4,28±0,68	4,96±0,73	5,04±0,91
Erkek	5,79±0,78	2,84±1,05	4,61±0,58	4,75±0,38	4,94±0,59	5,36±1,45
	z=-0,398 p=0,691	z=-1,856 p=0,063	t=0,768 p=0,443	z=-2,676 p=0,007**	z=-0,135 p=0,893	z=-1,470 p=0,142
Sınıf						
1.sınıf	6,07±0,50	3,20±1,02	4,36±0,56	4,71±0,59	5,10±0,60	5,32±0,85
2.sınıf	5,98±0,65	3,53±1,10	4,23±0,69	4,91±0,63	5,03±0,73	5,08±0,93
3.sınıf	5,69±0,78	4,04±0,99	4,36±0,73	4,83±0,66	4,86±0,69	4,86±0,88
4.sınıf	5,64±0,63	3,65±1,17	4,21±0,81	4,51±0,73	4,68±0,91	4,65±0,97
	$\chi^2=28,038$ p<0,001^{b,c,d,e***}	$\chi^2=27,350$ p<0,001^{b,d,f***}	$\chi^2=18,791$ p<0,001^{a,e,f***}	$\chi^2=6,710$ p=0,082	$\chi^2=15,742$ p=0,001^{c,e***}	$\chi^2=24,447$ p<0,001^{b,c***}
Aile tipi						
Çekirdek aile	5,91±0,64	3,51±1,11	4,76±0,66	4,30±0,69	4,96±0,74	5,06±0,92
Geniş aile	5,80±0,76	3,62±1,07	4,66±0,59	4,34±0,58	4,99±0,62	5,04±1,11
Parçalanmış aile	6,09±0,62	3,95±1,06	5,06±0,67	4,18±0,61	5,00±0,94	4,87±0,64
	$\chi^2=0,625$ p=0,732	$\chi^2=1,201$ p=0,549	$\chi^2=2,975$ p=0,226	$\chi^2=0,648$ p=0,723	$\chi^2=0,053$ p=0,974	$\chi^2=0,510$ p=0,775
Gelir durumu						
Gelir giderden yüksek	5,94±0,61	3,47±1,14	4,78±0,57	4,13±0,65	5,05±0,62	5,13±0,99
Gelir gidere eşit	5,89±0,66	3,50±1,09	4,74±0,67	4,31±0,67	4,92±0,75	5,01±0,93
Gelir giderden düşük	5,95±0,66	3,91±1,07	4,92±0,58	4,50±0,73	5,15±0,72	5,23±0,77
	$\chi^2=0,704$ p=0,703	$\chi^2=4,484$ p=0,106	$\chi^2=2,332$ p=0,312	$\chi^2=6,860$ p=0,032^{a*}	$\chi^2=3,158$ p=0,206	$\chi^2=2,046$ p=0,360
Etik ile ilgili ders alma durumu						
Evet	5,90±0,66	3,51±1,15	4,74±0,68	4,29±0,72	4,89±0,75	5,00±0,92
Hayır	5,91±0,62	3,57±0,98	4,81±0,59	4,32±0,56	5,13±0,65	5,15±0,94
	z=-0,352 p=0,725	z=-0,565 p=0,572	t=-1,038 p=0,300	z=-0,683 p=0,495	z=-2,803 p=0,005**	z=-1,670 p=0,095
Değerler ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu						
Evet	5,88±0,67	3,53±1,14	4,78±0,69	4,29±0,73	4,91±0,75	4,98±0,96
Hayır	5,95±0,59	3,53±1,02	4,81±0,56	4,31±0,58	5,07±0,68	5,18±0,86
	z=-0,891 p=0,373	z=-0,018 p=0,985	z=-1,258 p=0,209	z=-0,428 p=0,668	z=-1,997 p=0,046*	z=-1,994 p=0,046*

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

t = t-testi, z = Mann-Whitney U testi, χ^2 = Kruskal Wallis testi

^a1. ve 2. Sınıf karşılaştırması, ^b1. ve 3. Sınıf karşılaştırması, ^c1. ve 4. Sınıf karşılaştırması, ^d2. ve 3. Sınıf karşılaştırması, ^e2. ve 4. Sınıf karşılaştırması, ^f3. ve 4. Sınıf karşılaştırması, ^gGelir durumu giderden yüksek olanlar ve gelir durumu giderden düşük olanların karşılaştırılması

katılımcılar arasında çekirdek aile ve parçalanmış aileye sahip olanlarda etik açıdan çok önemli, etik anlam oluşturma üç aile tipi için de etik açıdan nötrdür (Tablo 5).

Gelir durumları arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından etik anlam oluşturma açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($\chi^2=6,860$; $p=0,032$). Fark geliri giderden yüksek olan ve geliri giderden düşük olan katılımcılar arasındaki karşılaştırmadan kaynaklanmaktadır. Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon katılımcılar arasında geliri giderinden yüksek olanlar ve geliri giderinden düşük olanlarda etik açıdan çok önemli, etik ikilem deneyimlemek ve etik anlam oluşturma üç gelir durumu için de etik açıdan nötrdür.

Etik dersi alan ve almayan öğrenciler arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından modifiye özerklik açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($z=-2,803$; $p=0,005$). Etik dersi alan ve almayan her iki grupta da Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon etik açıdan çok önemli, etik ikilem deneyimlemek, yardımseverlik ve etik anlam oluşturma etik açıdan nötrdür.

Değerler ile ilgili herhangi bir eğitim alan ve almayan öğrenciler arasında Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından modifiye özerklik ($z=-1,997$; $p=0,046$) ve uzman bilgisine ulaşma ($z=-1,994$; $p=0,046$) açısından istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Değerler ile ilgili herhangi bir eğitim almayan grupta Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarından kişilerarası oryantasyon etik açıdan çok önemli, etik ikilem deneyimlemek, yardımseverlik ve etik anlam oluşturma ise her iki grupta da etik açıdan nötrdür (Tablo 5).

Tartışma

Bu çalışma hemşirelik öğrencilerinin ahlaki olgunluk, etik duyarlılık düzeylerini ve bunlara etki eden faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada birinci sınıf öğrencilerinde, 18-20 yaş aralığında olan öğrencilerde ve etik dersi alan öğrencilerde etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Çalışmamızda hemşirelik öğrencilerinin %69,7'sinin etik dersi aldığı saptanmıştır. Bu öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyleri etik dersi almayan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Gül ve ark. (2013) etik dersi alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinin etik karar verebilme düzeylerini inceledikleri çalışmalarında öğrencilerin %54,1'inin etik dersi aldığını belirtmiştir. Etik dersi alan öğrencilerin ilkesel düşünme puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çoban ve Türer (2014) makalelerinde, ülkemizde hemşirelikte ahlak ve etik eğitiminin genellikle üçüncü sınıfta, haftada iki saat hemşirelik tarihi içinde deontoloji ağırlıklı olarak verildiğini belirtmişlerdir. Hemşirelerin aldıkları bu eğitim ile ahlaki gelişim konusunda istedik düzeyde bilgi sahibi olmalarını ve bu anlamda kendilerini geliştirmelerini beklemenin doğru olmayacağını ifade etmişlerdir. Kaya ve ark. (2012) çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin algılarında ahlaki değerler açısından öğretim yılı başı ve sonu arasında farklılık olduğu görülmektedir. Ahlaki değer algılarının öğretim yılı başına göre öğretim yılı sonunda düştüğü görülmektedir. Çalışmamızda da benzer olarak ahlaki olgunluk puan ortalamalarındaki düşüşün sınıf-

lar arasında olduğu görülmektedir. Birinci sınıftaki öğrencilerin ahlaki olgunluklarının dördüncü sınıftaki öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum öğrencilerin dördüncü sınıfta sürekli pratik uygulamada olmaları ve ahlaki olgunluk düzeylerini artıracak etik dersini çoğunlukla birinci sınıfta almaları ile açıklanabilir.

Etik Duyarlılık Ölçeği alt grupları, kişiler arası oryantasyon, modifiye özerklik, yardımseverlik, etik ikilem deneyimlemek ve uzman bilgisidir. Gocmen Baykara ve ark. (2015) hemşirelik öğrencilerinde etik ihlallerin farkına varma ve etik duyarlılığı geliştirme konusunda etik eğitiminin etkisi isimli çalışmalarında kontrol grubundaki öğrencilerde etik açıdan duyarlılığın azaldığını, deney grubundaki öğrencilerde ise duyarlılığın eğitim sonrası arttığını göstermiştir. Deney grubunda yer alan öğrencilerin özerklik, iyilik, bütüncül yaklaşım, çatışma, uygulama ve oryantasyon yönünden etik duyarlılıklarının arttığı belirtilmektedir. Bir çalışmada (Yılmaz Sahin et al., 2015) Etik Duyarlılık Ölçeği alt gruplarında kişilerarası oryantasyon önemli bulunurken çalışmamızda çok önemli, etik anlam oluşturma önemli bulunurken çalışmamızda nötr düzeydedir. Ahn & Yeom (2014)'un Kore'de hemşirelik lisans programı öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin yardımseverlik puan ortalaması $3,31 \pm 0,66$, çalışmamızda ise $4,76 \pm 0,65$ olarak saptanmıştır. Kore'de ve ülkemizdeki sonuçlara göre hemşirelik öğrencilerinin yardımseverlik yönünden nötr oldukları görülmektedir. Lindh, Severinsson & Berg (2008) fakülte son sınıfta olan 14 hemşirelik öğrencisi ile öğrencilerin klinik eğitim esnasında ahlaki sorumluluklarını değerlendirmek amacıyla odak grup görüşmesi gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada ortaya çıkan temalar hasta için var olma, hastayı koruma ve vicdanının sesi ile karşı karşıya kalma olarak saptanmıştır. Benzer şekilde çalışmamızda da son sınıf öğrencilerinin alt sınıflarla karşılaştırıldığında uzman bilgisine başvurma puanlarının anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Son sınıf öğrencilerinin tamamen klinik uygulama odaklı çalışmaları, hasta bakımında daha fazla etik ikilemle karşılaşmalarına ve deneyim kazanmalarına yol açmaktadır. Birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulama deneyimlerinin sınırlı olması nedeniyle uzman görüşüne daha çok başvurmaları olağandır.

Çalışmamızda hemşirelik eğitiminde, öğrencilerin sınıf derecelerinin artması ile etik ikilem deneyimledikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum öğrencilerin sınıf derecelerinin artması ile klinik uygulamaya geçiş ve hasta ile daha fazla karşılaşmasının bir sonucu olarak düşünülebilir. Hann & Ahn (2000)'ün lisans eğitimi gören son sınıftaki 100 öğrenci ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin en sık "tedavisi olmayan ya da tedavi edilemeyen hastalar için hastaya doğruyu söylememe" etik ikilemi ile karşılaştıkları belirtilmiştir. Auvien et al. (2004) birinci ve son sınıf hemşirelik öğrencileri ile yaptıkları çalışmada etik ikilem çözümlenmesi açısından her iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmış ve son sınıf öğrencilerin etik ikilemleri çözümlenmesi için daha yüksek ahlaki yargıya sahip oldukları belirtilmiştir. Hemşirelik eğitiminin ahlaki yargı üzerinde bir etkiye sahip olacağı sonucuna varılmıştır. Etik, hemşirelik eğitiminde ana konulardan biridir. Öğrenci hemşireler mesleki ve etik rollerini içselleştirir ve deneyimlerine entegre ederlerse etik konusundaki eğitimleri verimli olur. Klinik uygulama çalışması öğrenci hemşireler için etik sorunların görülmesi ve baş etmek

için etkin yöntemlerin uygulanmasına izin vererek gerçek eğitim deneyimleri sağlar (Erdil & Korkmaz, 2009). Hemşirelik eğitiminde bir akademik yıl boyunca verilen birebir hasta bakım eğitimi, öğrenci hemşirelerin etik duyarlılıklarının geliştirilmesi için ayrıca etkili bir zemin oluşturmaktadır (Park et al., 2012). Gerek eğitmen gerek öğrenci açısından düşünüldüğünde öğrencilerde etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk düzeylerinin yükseltilmesi eğitimler ve klinik uygulamalar ile mümkündür.

Sonuç

Hemşirelerde ahlaki gelişim, hemşirelerin amaç ve hedeflerini yerine getirmeleri ve hemşirelik uygulamalarının en az hata ile olabildiğince düzenli olarak yürütülebilmesi için gerek bireysel gerekse toplumsal gereksinimlerin verimli ve sürdürülebilir karşılanmasında çok önemli bir unsurdur. Özellikle sağlık sektöründeki hizmeti gören ve görülenin insan olması, hemşirelerin

karar verme ve harekete geçmede hastaların sorumluluğunu tek başına almaları, bu sektördeki profesyonel tutumu ve ahlaki olgunlaşmayı daha acil ve önemli kılmaktadır. Çalışmamızda birinci sınıf, 18-20 yaş aralığında, etik dersi alan öğrencilerin etik duyarlılık ve ahlaki olgunluk düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda etik duyarlılığı pozitif anlamda etkileyecek değer içerikli eğitimlerin, öğrencilik sürecinde ve sonrasında da devam ettirilmesi yararlı olacaktır. Ahlaki olgunluk konusunda, hemşirelikte farklı değişkenleri inceleyen kuramsal ve uygulamalı, karşılaştırılmalı araştırmalar yapılmalıdır. Hemşirelik eğitiminde ahlaki gelişime katkıda bulunabilecek derslerin artırılması ve geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca çalışmanın daha geniş örneklerde yapılarak, öğrencilerin etik duyarlılıklarını etkileyen farklı değişkenlerin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Ahn, S-H. & Yeom, H-A. (2014). Moral sensitivity and critical thinking disposition of nursing students in Korea. *International Journal of Nursing Practice*, 20, 482-489. doi:10.1111/ijn.12185.
- Akbaş, M., Tuncer, İ., ve Kadioğlu, S. (2014). Lisans düzeyindeki hemşirelik okullarında etik eğitiminin durumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 7, 206-211.
- Auvinen, J., Suominen, T., Leino-Kilpi, H., et al. (2004). The development of moral judgment during nursing education in Finland. *Nurse Education Today*, 24, 538-546. doi: 10.1016/j.nedt.2004.07.005.
- Baskan Atanur, G. (2001). Öğretmenlik mesleği ve öğretmen yetiştirmede yeniden yapılanma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 16-25.
- Comrie, R. (2012). An analysis of undergraduate and graduate student nurses' moral sensitivity. *Nursing Ethics*, 19, 116-127. doi:10.1177/0969733011411399.
- Çekin, A. (2013). Öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21, 1035-1048.
- Erdil, F., & Korkmaz, F. (2009). Ethical problems observed by student nurses. *Nursing Ethics*, 16, 589-598. doi:10.1177/0969733009106651.
- Han, S-S., & Ahn, S-H. (2000). An analysis and evaluation of student nurses' participation in ethical decision making. *Nursing Ethics*, 7 (2), 113-123.
- Gocmen Baykara, Z., Guler Demir, S. & Yaman, S. (2015). The effect of ethics training on students recognizing ethical violations and developing moral sensitivity. *Nursing Ethics*, 22, 661-675. doi:10.1177/0969733014542673.
- Gorgulu, RS., & Dinc, L. (2007). Ethics in Turkish nursing education programs. *Nursing Ethics*, 14, 741-752.
- Gül, S., Duru-Aşiret, G., Bayrak-Kahraman, B., ve ark. (2013). Etik dersi alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinin etik karar verebilme düzeylerinin incelenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 1, 23-31.
- İpek Çoban, G., ve Türer, S. (2014). Ahlaki gelişim ve hemşirelik. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3, 948-958.
- Kahriman, İ., ve Yeşilçiçek Çalık, K. (2017). Klinik hemşirelerin etik duyarlılığı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6, 111-121.
- Karadağ, G., ve Uçan, Ö. (2006). Hemşirelik eğitimi ve kalite. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1, 42-51.
- Kaya, H., Işık, B., Şenyuva, E., ve ark. (2012). Hemşirelik öğrencilerinin bireysel ve profesyonel değerleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15, 18-26.
- Köktürk Dalcalı, B., ve Şendir, M. (2016). Hemşirelerin kişisel değerleri ile etik duyarlılıkları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 24, 1-9.
- Kulaksızoğlu, A., ve Kocabıyık, O. (2014). Genç yetişkinlerin ahlaki kimliklerinin incelenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14, 835-858. doi: 10.12738/estp.2014.3.1961.
- Lindh, I-B., Severinsson, E., & Berg, A. (2008). Exploring student nurses' reflections on moral responsibility in practice. *Reflective Practice*, 9 (4), 437-448. doi:10.1080/14623940802431713.
- Lutzen, K., Blom, T., Ewalds-Kvist, B., et al. (2010). Moral stress, moral climate and moral sensitivity among psychiatric professionals. *Nursing Ethics*, 17, 213-224. doi:10.1177/0969733009351951.
- Park JH., Kim YS., & Kim, WO. (2009). The present status and future directions of nursing ethics education. *Korean Journal of Medical Ethics Education*, 12, 251-260.
- Park, M., Kjørvi, D., Crandell, J., et al. (2012). The relationship of ethics education to moral sensitivity and moral reasoning skills of nursing students. *Nursing Ethics*, 19, 568-580. doi:10.1177/0969733011433922.
- Şengün, M., ve Kaya, M. (2007). Ahlaki olgunluk ölççeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24-25, 51-64.
- Tekin, İ. (2017). Ahlaki olgunluk kavramı üzerine kuramsal bir çözümleme. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(5), 2275-2298.
- Tuvsesson, H., & Lützen, K. (2016). Demographic factors associated with moral sensitivity among nursing students. *Nursing Ethics*, 1-9. doi:10.1177/0969733015626602.
- Ujvarine, AS. (2008). Ethics in Hungarian nursing education programs. *Nursing Ethics*, 15, 696-697.
- Yılmaz Sahin, S., İyigün, E., & Acikel, C. (2015). Validity and reliability of a Turkish version of the modified moral sensitivity questionnaire for student nurses. *Ethics & Behaviour*, 25, 351-359. doi: 10.1080/10508422.2014.948955.